

YUNUS EMRE

HİKMET İLAYDIN

Son elli yıl içinde kendisinden en çok söz edilen şairimiz Yunus Emre'dir. Âdeta yeniden keşfedilmiş, çağımızın sanatçıları derecesinde güncellik kazanmıştır.

İncelemelerde daha çok kimliği (*hüviyeti*) araştırılmıştır. Üzerinde durulan başlıca konular, şairin yaşamıyla, öğrenimiyle, tarikatıyla, gezile-riyle, mezarının bulunduğu yerle ilgili sorunlar ve benzerleridir.

Eski kaynaklardaki bilgiler yetersizdir : Söz gelişi *Bektâşi Velâyet-nâmesi*'nde anlatılanlara halk arasındaki söylentilerin eklenmesiyle ortaya çıkan menkabeler dizisi (bunlara "destan, altın destan" gibi adlar verilmiştir), sadece, Yunus Emre'nin Bektâşilerce benimsendiğini, halk tarafından da bir ermiş derecesine çıkarılıp sayıldığını göstermeleri bakımından değerlidir. Daha ciddi sayılan *Nefehât Tercümesi*, *Şakayık ve Tercümesi*, *Âşık Paşazâde Tarihi* gibi kaynaklarda yazılanlarla arşivlerde, mecmualarda rast-lanan kayıtlar vb., doyurucu olmaktan uzak ve kısmen çelişkilidir. Kendi-sine ait olarak bilinen eserlerdeki ufak tefek işaretler de, metnin dikkatle incelenmemesi yüzünden, yanıltıcı yorumlara yol açmıştır. Bununla birlikte araştırmacılar, şairin 1240'ta doğduğunu, Tapduk adlı bir şeyhe intisap ettiğini, birçok yerleri (Anadolu, Suriye, Azerbaycan) gezip dolaştığını, sonunda şeyhliğe yükseldiğini, 1307 yılında *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserini yazdığını, çok yaşadığını ve 1320'de öldüğünü ortaklaşa kabul etmekte-dir. Tarikat zinciri, öldüğü ve toprağa verildiği yer, evlâtlarının kimlikleri vb. tartışılan konular arasındadır.

Şairin kişiliği (*şahsiyeti*) hakkındaki yargılar da çağlara ve çevrelere göre değişmektedir : Nitekim halk ve tarikat mensupları arasındaki say-gınlığına karşılık Divan şairlerince küçümsenmiş, katı din çevrelerince de, kendisine atfedilen bazı şiirleri beste ile okuyanların kâfir olacaklarına dair fetvalar düzenlenmiştir. Ancak XX. yüzyılın başlarında, milli edebiyatın büyük kurucularından biri olarak, aydınlarımızca da benimsenmeğe baş-lamıştır. Daha sonra insancıl bir sevgi sembolü sayılmış, dikkatler hümanist değerlerine çevrilmiştir. Bugün hemen her çevre, onda, kendi görüşüne ve eğilimine uyacak destekler aramaktadır. Söz gelişi dinî törenlerde onun diye bilinen ilâhîler okunmakta, bazı çevrelerce de şiirlerinden sosyalist,

hattâ materyalist sloganlar çıkarılmaktadır. Eğitimimizdeki ortak görüş, onun, yalın ve duru anlatımıyla yedi yüzyıldır geniş halk topluluklarına seslenmeyi başaran, dolayısıyla dilimizin ve bütün kollarıyla halk şiirimizin oluşmasını ve millî duyguların gelişmesini etkileyen büyük bir mistik şair olduğu noktalarında toplanmaktadır.

Şüphesiz, özetlemeğe çalıştığımız bu bilgilerin ve görüşlerin hepsi doğru değildir. Özellikle onu en iyi tanıyacak olan kaynağın, yani eserinin, hâlâ gereken dikkatle incelenmemiş olmasından doğan yanlışlar ve çelişkiler sürüp gitmektedir. Divanına, kontrolsüz derlemelerle başka şairlerin şiirleri karışmıştır. Ününün halk arasındaki yaygınlığı, daha çok, ona yakıştırılan ve önemli bir kısmı bestelenmiş bulunan bu basit, *sâfiyâne* şiirler dolayısıyladır. Kendi şiirleri katkıları yığını içinde âdeta boğulup kaybolmuş, bir yandan da, mekanik istinsahlarla büyük değişikliklere uğramıştır. Bu bakımdan, ilk yapılacak iş, divanının ayıklanması ve gerçek Yunus Emre'nin, *büyük şair* kişiliği ile ortaya çıkarılmasıdır. Bu, bir dereceye kadar yerine getirilmiştir. Söz gelişi A. Gölpınarlı, ilk bakışta fark edilen Yunus mahlaslı yabancı şiirleri ayrı bir ciltte toplamıştır. Burhan Toprak, yayımladığı üç ciltlik divanı, kendi Yunus imajına göre sübjektif ölçülerle küçültmüş, bir cilde indirmiştir. Başka araştırmacılar arasında bu işlemleri sürdürenler vardır. Ancak, bugün Yunus Emre divanının en dikkatli yayımı olduğu halde, F. Timurtaş'ın eseri dahi tam güvenilir durumda değildir.

Bu konuda kullanılabilecek en sağlam ölçü, şairin üslûbudur. Ne var ki bu da, henüz kesin çizgileriyle belirlenmemiştir.

Şimdiki halde Yunus Emre ile ilgili sorunların başlıcaları şunlardır :

Doğum ve ölüm tarihleri: Elimizde Yunus Emre'nin yaşamıyla ilgili iki tarih rakamı bulunmaktadır. Bunlardan biri, şairin *Risâletü'n-Nushiyye* adıyla bilinen eserinin sonlarındaki, genellikle kitabın yazılış tarihi olarak kabul edilen 707 Hicret yılıdır (1307). Öbürü, bir bilginimizin eski bir mecmuada rastladığı, Yunus Emre'nin 720 Hicret yılında (1320) seksen iki yaşında öldüğünü bildiren kayıttır.

Risâle'de verilen rakam, sanıldığı gibi, kitabın yazılış yılı değildir. Gelenekte, bir eser bitirilirken Tanrıya hamededilir, Ondan başış dilenir; okuyuculardan da kitabın kusurlarını hoş görüp düzeltmeleri istenir vb. Kısaca, eserin sona erdiği şu veya bu şekilde belli edilir. Oysa *Risâle*'nin metninde bu türden bir işaret yoktur. Kitap, "*Azın azın bu ömrün geçesidir. — Sorasın sen, bu ayın (anın?) nicesidir!*" (Ömrün azar azar geçip gidiyor; sen hâlâ, "Bu ayın kaç?" diyorsun!) gibisine bir beyitle sanki ansızın ve umulmadık bir biçimde kesilmektedir. Bu, kitabın değil, sonraki bölümün bitimi olabilir.

Öbür yandan, *Risâle*'nin elimizdeki bölümlerinde, sadece, bir "mâna yolcusu"nun (*sâlik*'in) geçireceği eğitimin ilk aşamalarından, yani *şeriat*

esaslarına ve *tarikât* ruhuna uygun ahlâk ve davranış ilkelerinden söz edilmektedir. Son bölümün başlığı bile “Akıl”dır. Yolun bunları izleyen aşamaları, yani *ma’rifet* ve *hakikat* konuları, bu arada Tasavvufun *vahdet* ve *vuslat* gibi — *akl*’ı gerilerde bırakan — cazip ve önemli sorunları, henüz ayrı bölümler halinde ele alınmamıştır. Kısaca, eser ya bitirilmemiştir, ya da bütünüyle ele geçmemiştir. Fatih nüshasının sonundaki *hâtîme* kaydı, yazarının meslek geleneğine uyarak, kendiliğinden eklediği bir not olacaktır.

Eserin yazılış tarihi olarak kabul edilegelen, “*Söze târîh yedi yüz yedi-yidi, — Yunus cânı bu yolda fidi-yidi*” beytine gelince : Besbelli *Risâle*’nin sonlarında bulunması, bunun yazılış tarihi sayılması için yeterli görülmüş, metnin bütünü içindeki anlam değerine ve anlatımındaki özelliklere bakılmamıştır. Beytin geçtiği sayfalarda şair, “doğruluk” diye adlandırdığı bir ilkeyi açıklamaktadır. Kelime, “yalancılık” karşıtı olarak değil, “doğru yol” anlamına kullanılmıştır. Bu yola giren kişi, “*ezel - ebed, bugün - yarın, zâhir - bâtın*” gibi kayıtlardan kurtulacak, — ölüm korkusunu yenmiş olarak — iki âlemi, dünyayı ve ahireti bir görmeğe başlayacaktır. Çünkü “yanan bir ışıkla karanlıklar dağılmış”, bir “nur kapısı” açılmıştır. Yunus Emre, işte bu noktada yukarıki beyti söyleyerek, “*yedi yüz yedi yıldan söz ettiğini, o yıl içinde canını bu yola adadığını*” belirtmektedir. Yanan ışıkla ev aydınlanmış, hırsız uzaklaşmıştır. Işık, gerçek inancın, *imân*’ın sembolüdür; hırsız da *şeytan*’dır, insanın içindeki kötülük eğilimleridir... Bundan sonraki birkaç beyitte de, ömrün gaflet içinde geçirilmemesi öğütlenerek bölüm bitirilmektedir.

Bir yazarın, özenle üzerinde durduğu konuyu görülmedik bir biçimde ansızın bırakıp, hiç de sırası değilken, kitabının yazılış tarihini bildirmesi, sonra yeniden eski konusunun ayrıntılarına dönmesi, düşüncenin akışına ve mantığına aykırı düşer. Gerçekte şair, açıkladığı konudan ayrılmamakta, sadece, yeri geldiği için, kendisinin de böyle bir *irşâd* ışığı ile *yol*’a, yani tarikata teslim olduğu tarihi belirtmektedir. Beyit, ancak bu anlamıyla metindeki yerine oturmaktadır.

Yunus Emre *Risâle*’nin önceki bölümlerinde de, sonlara doğru her defasında sözü kendisine getirerek, ya o bölümün konusuna ilişkin bir yükümlülüğünü, ya da yaşamındaki bu türden bir değişikliği haber vermektedir. Son bölümde kendi adını anması da, eserle değil, öncekilerde olduğu gibi, bölümün konusuyla ilgilidir.

Bu gerçeği, çok daha önce müsteşrik Melioranski sezmiştir. Nedense onun ve kendisine katılanların görüşlerine önem verilmemiştir.

Zaten sağduyusu olan bir şairden, beş altı yüz beyitlik özensiz bir manzume için, “Ben hayatımı bu yolda feda ettim” demesi beklenmez. Yunus Emre, eserinin türlü yerlerinde, *fidi* (feda) kelimesini, yine *Risâle*’nin sonlarındaki, “*Fidi cânım sana, ey doğru varan!*” (Ey doğru yolda yürüyen,

canım sana feda olsun!) mısraında görüldüğü üzere, daima *yerinde* ve kapsamına uyacak biçimde kullanmıştır.

Beyitteki fiillerin kullanılışı dahi, durumu açıklamaya yetecektir. Çünkü şair, “*yedi - yidi, fidi - yidi*” (*yedi idi, feda idi*) derken, içinde bulunduğu zamanın bir olayını anlatmamakta, geçmişlerde kalan bir anısını *hikâye etmektedir*.

Yunus Emre'nin 720 Hicret yılında 82 yaşında öldüğünü bildiren kayıt, Beyazıt Kütüphanesindeki bir XVI. yüzyıl mecmuasında, bazı tanınmış kişilere ve önemli olaylara ait — başka kaynaklarca onaylanmış — birtakım tarih rakamları arasında bulunmaktadır. Çağından yüz yıl sonra, daha XV. yüzyılda Yunus Emre'nin nasıl efsaneleştiği, *Bektâşi Velâyet-nâmesi*'ndeki menkabelerinden anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, kendisinden iki yüzyıl sonrasına ait olan ve herhangi bir kaynakla doğrulanmayan bu biricik notun kesinlik derecesi tartışılabilir.

Görüldüğü üzere, bugün için güvenilebilecek tek tarih rakamı, şairin tarikata girdiği 1307 yılıdır. Çağını ve yaşam süresini buna göre düşünmemiz, bizi herhalde fazla yanıltmayacaktır.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin şiirleri, iki ana tema çevresinde kümelenebilmektedir. Bunlardan az bir kısmı (elimizdekilerin onda biri kadarı), zâhitlik yıllarında söylemiş olabileceği, özellikle mezar yalnızlığında bedenin uğrayacağı korkunç âkıbeti ve ahiret hallerini konu edinen, ölüm temalı karamsar şiirlerdir. Bunları izleyen dönemde ise şair, *Risâle*'de anlattığı gibi, yepyeni bir âleme açılmakta, âdeta karanlıktan aydınlığa geçmektedir. Bu yeni dönemde, öncekinin tersine, iyimserdir ve ruhunu beden zindanından kurtarıp bir an önce sonsuzluğa katılma atımlarıyla çırpınmakta, bu şevk içinde her türlü çileye katlanmaktadır. Eski kaygılar, korkular dağılmış, yerlerini umut ve sevgi almıştır. Şiirlerinin çoğunluğu da, bu özlümlerle söylediği coşkunun veya telkinli örneklerdir.

Şair, ölüm temalı şiirlerinin miktarına göre o kadar uzun sürmediği anlaşılan ilk dönemde de, gerek kişiliğiyle, gerek sanatıyla, konusunun lirizmini derinlemesine duyup duyuracak bir olgunluğa erişmiş bulunmaktadır. Bu dönemin 25-35 yaşlarına kadar sürdüğünü kabul edersek, doğumu, tarikata girdiği 1307 tarihine oranla, 1272-1282 yıllarına rastlayacaktır. Şiirlerinin çoğunu ikinci dönemde söylediğini ve kocalığından söz ettiğini düşünerek 80 yıl kadar yaşadığını varsayarsak, ölümü de 1352-1362 yıllarına denk gelecektir. Bu süre, 1240-1320 olarak bilinen eski yaşam süresininin 30-40 yıl sonrası demektir. Şairin bugün az çok tanınan çağdaşlarıyla ilgili ilk doğru bilgileri veren Âşık Paşa - zâde'nin bu arada onu ve Tapduk Emre'yi Orhan devri (1326-1360) ermişleri arasında gösteren kaydı, yukarıki tahminimizi destekleyen önemli bir belgedir.

Osmanlı Devleti 1299'da kurulduğuna göre, Yunus Emre ancak çocukluk veya gençlik yıllarını Selçuklular döneminde yaşamış olabilir. Tabiatıyla, 1273'te göçen Mevlâna ile görüşmesi de söz konusu olamaz.

Tarikatı: Yunus Emre, yukarıda belirtildiği üzere, ölüm ve ahiret kaygıları içinde geçen bir zâhitlik döneminden sonra Tasavvuf yoluna girmiştir.

Onun Yesevîlik etkisinde kaldığını söyleyenler vardır. Daha sonra şüirlerinde Bâtînlilik eğilimleri aranmış, bir süre de, *Velâyetnâme*'deki menkabeleri dolayısıyla, Bektâşi olduğu sanılmıştır. Şair, Ahmed Yesevî'den ve Hacı Bektâş Velî'den hiç söz etmemiştir. Şiirlerinde de Yesevîlik veya Bektâşilik izlerine rastlanmamaktadır. Sadece, Anadolu'da, Ahmed Yesevî'nin doğudaki rolüne benzer bir etkinlikle, Tasavvufun halk arasında yayılmasına büyük ölçüde yardım ettiği muhakkaktır.

Şairin, türlü kaynaklara göre düzenlenen ve sayıları altıyı bulan tarikat zincirleri birbirini tutmamaktadır. Bunlardan en çok tanınan, bir uzmanınızın, Yunus mahlashı uzunca bir şiirde geçen, "*Yûnus'a Tapduk'dan oldu, ham Barak'tan Saltuk'a*" veya nüsha farkıyla, "*Yûnus'a Tapdûğ u Saltûğ u Barak'tandır nasîb*" mısraına dayanarak ısrarla savunduğu "Sarı Saltuk - Barak Baba - Tapduk Emre - Yunus" zinciridir. Burada Yunus Emre'nin müşdidinin müşdidisi olarak gözüken Barak Baba, verilen ek bilgilere göre, bu makama geçtiği sıralarda Yunus Emre'den bile küçüktür ve henüz çocuktur. Ama gerçek daha da değişiktir. Çünkü her iki biçimiyle mısradaki sözdiziminin incelenmesinden kolayca anlaşılacağı üzere, sıranın doğrusu "Saltuk - Barak - Tapduk - Yunus" değil, "Barak - Saltuk - Tapduk - Yunus" olacaktır. Yani Barak Baba, Sarı Saltuk'un da şeyhi durumuna geçecektir.

Bu tutarsızlıklar bir yana, söz konusu şiir, vokabüler farklılığı, şairimizin hiç iltifat etmediği ses figürlerinin ve *istikak* gösterilerinin bolluğu, aruz tekniğinin üstünlüğü türünden sebeplerle, hele iddialı ve gürültülü anlatımıyla Yunus Emre'ye yakıştırılabilecek nitelikte değildir. Bu, ancak Yunus Emre'den sonra yaşamış bilgiç bir Tasavvuf şairinin bir *devriye* özentisi olabilir. Ortaya atılan tarikat zinciri de, *Velâyetnâme*'dekine benzer bir söylentiden kaynaklanmış olacaktır.*

* Beytin ikinci mısraı da, nüshalarda,

Çün gönülden cûş kıldı, ben nice pînhân olam!

veya

Cûş kıldı çünki bu sır, ben nice pînhân olam!

olarak yazılıdır. Beytin tamamı, her iki biçimi ile, Nesimi'nin

Deryâ-yı muhît cûşa geldi,

Kevn ile mekân hurûşa geldi!

Sırr-ı ezel oldu âşikârâ,

Âşık nice eylesin müdârâ...

beyitlerini çok yakından andırmaktadır. Buna bakılarak, devriyeyi yazanın, XIV. yüzyıl şairi Nesimi'den etkilendiği de düşünülebilir.

İleride açıklanacağı üzere Yunus Emre'nin şiirlerinde Mevlâna etkisi bulunabilir. Buna dayanarak onu Mevlevî saymak da abartılı bir tahmin olur.

Yunus Emre, şiirlerinde mürşit olarak sadece Tapduk'u anmış, bir tarikat adı vermemiştir. Propaganda gezilerinde yaymağa çalıştığı *Tapduk Ma'nisi*, ayrıntılara inmeyen bir anlayış ve telkin özelliği olsa gerektir. (*Tapduk*'un "Tanrı" anlamına geldiğini söyleyenler olmuşsa da, eski metinlerde ve sözlüklerde böyle bir kullanıma rastlanmamaktadır.)

Kendisi de, şeyhliğe yükseldiği halde, bir tarikat kurmayı düşünmemiş, Tasavvufun genel çerçevesi içinde kalmıştır. Bu anlayışa göre insan, tek ve gerçek varlık olan Ezeli Kaynak'tan, o *bilinmeyen* güzellik ve mutluluk âleminden türlü aşamalarla derece derece uzaklaşarak, madde ve ruhtan oluşan bugünkü görünümüyle, yine bir görünümden başka bir şey olmayan yeryüzüne gelmiştir. Maddesiyle dünyanın çekici ve aldatıcı hazlarının esiridir. Ruhunda ise, bu tutkulardan sıyrılıp *Gerçeğe* yönelme yeteneği taşımaktadır. Bu durumuyla insana düşen büyük görev, isteyerek katlanacağı yoksulluk ve yoksunluk ıztıraplarıyla dolu yeni bir aşamalar zincirini halka halka tırmanarak, ruhunu, şairin "beden zindanı" diye andığı madde esirliğinden bir an önce kurtarmak, bu *kemâl* ile *daha ölmeden* Tanrı'ya kavuşmanın, asıl kaynağa dönmenin mutluluğuna ermektir. Bu yolda yürüyecekler için, içeriksiz ve kuru zâhitliğin veya medresede edinilip sahibine benlikten, gururdan başka bir şey vermeyen *ilm*'in büyük bir yararı yoktur. İnsanı Tanrı'ya yüceltecek kanat, *ilm*'in ötesinde, *aşk* denilen güçlü duygudur. *Mürşid*'in görevi de, gönüllerde bu özlemi uyandırmak ve olumlu doğrultuda yönlendirip gelişimini yönetmektir.

Yunus Emre, özellikle coşkulu şiirlerinde, yürüdüğü yoldaki çilelerini, nefesine ve benlik kuruntularına karşı açtığı çetin içsavaşı anlatmaktadır.

Ümmilik sorunu: 1930'dan sonra Yunus Emre'nin ümmiliği yeniden tartışıldı. Bir yerde ümmi olduğundan, başka bir yerde medreseye gittiğinden, "Dört Kitabı okuduğundan" söz etmesi vb. uzun uzun yorumlandı. Nihayet onun düzenli bir medrese öğrenimi görmüş olabileceği, çağının belli başlı ilim kollarından haberli bulunduğu, hattâ doğunun iki büyük kültür dilini, Arapçayı ve Farsçayı, *Kur'ân*'dan, hadislerden, *Mesnevi*'den iktibaslar yapabilecek düzeyde bildiği noktalarında birleşildi.

Şüphesiz bunların doğruluk derecesi belli değildir. Şairin çelişkili konuşmaları, belki, seslendiği çevrelere göre değişen tepkileriyle açıklanabilir. Yine de bu tür yorumlardan kesin sonuç alınacağı iddia edilemez.

Bir şiirinde "âlimlerin ulemâların" amaçlarına medresede ulaşmalarına karşılık kendisinin de istediğini *harâbât*'ta (*tekke*'de) bulduğunu söylemesi, şairin, bu iki kurumu bir arada değerlendiren aydınlatıcı işaretlerinden biri olsa gerektir. Zaten dili ve nazım biçimlerini kullandığındaki özgür davranışlardan, kuralcı bir eğitimin etkisinde kalmadığı anlaşılmaktadır.

Şair, ölüm şiirlerini söylediği zâhitlik döneminde bir süre medreseye gitmiş olabilir. Ancak, bilindiği gibi, tekkenin de bir eğitim uygulaması vardır. Medresenin ciddî, hattâ sert disiplini yıldan yıla ayrıntıları artan bir öğrenim programının tamamlanmasını gerektirmekte, özellikle belleğe hitap etmektedir. Tekke çevrelerinde verilen eğitim ise, sohbetle, şiirle, musiki ile, semâ âyinleriyle çeşitlenen yumuşak ve *sindirici* bir yöntem izleyerek, mensuplarına, çağın ortak değerleriyle birlikte Tasavvuf kültürünü kazandırmaktadır. Dolayısıyla, medresedeki *dânişmend* gibi, tekkedeki derviş de, okuyup yazması yeterli olsun olmasın, çevresinden yetenekleri oranında etkilenecektir. Kısaca, medresenin *ilm*'i karşısında tekkenin *irfân*'ı yer almaktadır.

Ayrıca, o çağlarda ümmiliğin önemli bir eksiklik sayılmadığını, ümmiler ve gözleri görmeyenler arasından saygın kişilerin yetiştiğini, hattâ Peygamber'in ümmi olduğunu hatırlayalım. Bu bakımdan, tezkire yazarı Âşık Çelebi'nin, "Gerçi ümmîdir, ammâ debistân-ı Hudâ sebak - hânıdır!" (Okur - yazar değildir, ama Tanrı okulunda ders görmüştür!) yargısında bir küçümseme kastı aranmamalıdır. Bu sözler, tam tersine, Yunus Emre'nin mânevî üstünlüğü karşısında duyulan saygının ifadesidir.

Molla Kasım sorunu: Yunus Emre'nin divanına karışıp yaşamı ve kişiliği üzerinde yanlış yorumlara yol açan başka bir parça, Kasım adlı molla hakkındaki ünlü taşlamadır. Eski nüshalarda bulunmayan bu şiir, şairin kerametini belirten bir söylentiye de bağlanmıştır.

Yunus Emre, bu şiir yüzünden, ortodoks İslâm inançlarıyla alay eden bir inkârcı diye tanınmış, hattâ XVI. yüzyılda, yukarıda işaret edildiği gibi, bu şiiri tekkelerde ırlayanların kâfir olacaklarına dair fetva düzenlenmiştir.

Divana katılan aynı nitelikte diğer bir parça da, "*Yâ İlâhî, ger suâl etsen bana*" diye başlayan ve "Münâcât" adıyla bilinen uzunca mesnevidir. Her iki şiir, kışkırtıcı ve iğneleyici yönleriyle, İslâmın *zâhir*'ine itibar etmeyen Bektâşî şiirinin bu tür örneklerinden farksızdır. Oysa Yunus Emre'nin, Bektâşîlikle, adının *Velâyetnâme*'ye karıştırılmasından başka bir ilgisi yoktur. O, anlamsız kuralcılıktan kaçınmakla birlikte, benimsediği yolun ilk aşaması olan *Şeriat*'a, vicdan huzurunu bozmayacak bir ılmıllık içinde, dâima saygılı kalmıştır.

Yunus Emre'nin kendi şiirleri arasında da, aynı konulara değinen örnekler yok değildir. Söz gelişi, "*Sen hod bize bizden yakın, — Görünmezsin, hicâb nedir?*" mısralarıyla başlayan ve bugüne kadar pek dikkati çekmeyen ilâhî, andığımız Münâcât'la karşılaştırılabilir. Ancak, bu ilâhîde şair, herhangi bir topluluğu hedef almamakta, başkalarının inançlarını kendi fantezileriyle bir araya getirerek karikatürleştirmemektedir. Burada, bilgisinin çemberinden çıkmak isteyen bir düşünürün takıldığı bazı metafizik sorunlar sergilenmekte, aklın sınırları zorlanarak, *Kelâm* ilminin bu alan-

lardaki yetersizliği belirtilmektedir. İlk iki şiirdeki muzip ve alaycı hiciv tarzıyla, berikindeki - geniş bir kültür birikiminden süzüldüğü anlaşılan yoğun ve vakarlı üslûbun aynı kimseye ait olamayacağı apaçık meydandadır.

Özel yaşamı: Yunus Emre divanına karışan yanıltıcı şiirlerden biri de, “*Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül*” diye başlayan, Fatih nüshasındaki uzunca parçadır. Bir yazarımız, “realist bir hayat romanı” olarak gördüğü bu şiirden, şairin yaşamına dair sonuçlar çıkarmaya çalışmış, söz gelişi onun, hali vakti yerinde bir ailenin çocuğu olarak bir kasaba çevresinin törelerine göre yetiştiğini, bir oğlu, bir kızı olduğunu, çok yaşadığını, ölümünde de, mirasına imrenilecek derecede varlıklı bulunduğunu ileri sürmüştür.

Gerçekte bu parça, Tasavvuf dışı halk şiirimizdeki *destan* çeşitlerinden biridir. Bu tür destanlarda, insanoğlunun, doğumundan ölümüne kadar belli yaş dönümlerinde uğrayacağı değişiklikler, sevimli, gülünç veya acıklı görünüşleriyle panorama halinde sıralanır; geçidin bitiminde de, ölüm sahnesiyle ibret dersi verilmek istenir.

Dilindeki ve sözdizimindeki bozukluklardan, anlatımının ilkelliğinden, tertibindeki aksamalardan, hele biçimindeki beceriksizliklerden ve konunun ele alınışındaki *âmiyânelik*’ten kolayca anlaşılacağı üzere, bu şiir, tanımadığımız zayıf bir halk şairinin eseri olabilir. Nitekim Yunus Emre’de hiç rastlanmayan bazı mahallî kelimeleri ve deyimleri - türlü yayımlarda okunamamış, uydurulmuş ve yakıştırılarak açıklanmıştır.

Burada, Yunus Emre’nin bilinen hayat ve ölüm şiirlerindeki dokunaklı renklerden ve ürpertilerden, özellikle dil ve üslûp ustahklarından ufacık bir iz yoktur.

Gezdiği yerler: Yunus Emre’nin başlıca temalarından biri *gurbet*’tir. Eski şiirimizde bu söz, “kişinin doğup büyüdüğü ve bazı anılarla bağlı olduğu yerlerden (*Vatan*’dan) uzak düşmesi” veya “yadel” anlamına gelmektedir. Tasavvuf şiirinde, mecaz yoluyla, “insanın Ezeli Varlık’tan uzak düştüğü yer (*dünya*)” karşılığı kullanılmıştır.

Şiirlerinden anlaşılacağı üzere Yunus Emre, yaşam zorunluklarıyla veya tekke hayatının geleneklerine uyararak, uzunca bir süre gurbet acısı çekmiştir. Andığı yerlerden özellikle Şâm, Rûm ve “Yukarı İller” üzerinde durulmaktadır. Şâm, bilindiği gibi, Suriye yöreleridir. Rûm da, genel olarak, fetihlerle çağdan çağa genişleyen Selçuklu ve Osmanlı ülkeleri, özellikle Anadolu’dur. Ne var ki kelimenin kapsamı, kullanıldığı yere ve kullanan kişilere göre değişmektedir. Söz gelişi Erzurum (*Arz-ı Rûm*, “Rûm ülkesi”), bir bölgenin ve şehrin adı olmuştur. Rumeli, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa’daki topraklarıdır. Sivas taraflarına Rûm dendiği olmuştur. Kanunî Süleyman, bir beytinde, Bedahşan, Kıpçak, Horasan gibi dış ülke adlarının yanında “Rûm diyarı”nı, İstanbul, Bağdat ve Karaman’dan ayırarak, dar bir bölge gibi anmaktadır.

Yunus Emre, bir şiirinde, “Rûm ile Şâm”ı ve bütün “Yukarı İlleri” dolaştığını, başka bir şiirinde de, bağı bulunduğu toplulukla kışın Rûm’a *indiklerini*, bahar gelince *geri göçtüklerini* söylemektedir. Bunları bir arada açıklamak isteyen bazı araştırmacılarımız, buradaki Rûm’un Anadolu, “Yukarı İller”in de Azerbaycan olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak, aradaki uzaklıklar ve o çağların aylar süren meşakkatli ulaşım şartları göz önüne getirilince, Anadolu ile Azerbaycan’ın, öyle mevsimden mevsime gidilip gelinecek yerler olamayacağı hemen anlaşılır. Bu durumda “Yukarı İller”in de mutlaka Azerbaycan olması gerekmez.

Araştırmacılarımız, kelimenin ikinci şiirdeki kullanımına da dikkat etmemişlerdir: Çünkü kışı geçirmek üzere *milen*, bahar gelince de *geri göçülüp*, besbelli, *aşağılarda bırakılan* Rûm, geniş bir ülkenin değil, ancak, kışlak olarak kullanılan mevsimlik bir bölgenin adı olabilir. Bu bakımdan kelime, hiç değilse burada, “iklimi kışa elverişli düzlüklerdeki yerleşim merkezleri” anlamına, bir göçebe terimi olarak yorumlanmalıdır.

Ayrıca, eski şiirimizin hemen bütün kollarında “Rûm ile Şâm”ın, günlük konuşmalarımızdaki “Hanya Konya” gibi, coğrafyadaki karşılıkları düşünülmeden, “dünyanın uzak ve değişik yerleri” anlamına deyim olarak kullanıldığı da unutulmamalıdır. Nitekim Yunus Emre’ye atfedilen bir şiirde, Kayseri, Tebriz, Nahçıvan, Maraş, Sivas gibi birbirinden uzak şehirlerin adları kolayca sıralanmış ve bunlara, Sivas’la kafiyeli olduğu için, Şiraz eklenmiştir!

Anadolu’nun türlü yerlerinde ona ait olarak gösterilen mezarlar, tabiatıyla, şairin mutlaka oralarda bulunduğu delâlet etmez.

Kısaca, bugünkü verilerle Yunus Emre’nin gezip dolaştığı yerleri kesin olarak belirlememiz mümkün değildir. Dil özellikleri de bu konuda bize yardımcı olmamaktadır.

Toprağa verildiği yer: Yunus Emre, ermiş bir kişi olarak birçok yörelerce benimsenmiştir. Nitekim Bursa’da, Karaman’da, Kula’da, Erzurum’da, Keçibozlu’da, Konya Aksaray’ında, Sandıklı’da, Ünye’de, Sivas yolu üzerinde ve Eskişehir ilindeki Sarıköy’de onun diye gösterilen birer mezar bulunmaktadır.

Eski kaynaklar, daha çok Sarıköy’deki mezardan söz etmektedirler. Son çeyrek yüzyıl içinde de, Karaman’daki mezarın gerçek olduğunu iddia edenlerle Eskişehir’dekini savunanlar arasında bir rekabet sorunu ortaya çıkmıştır.

Belki de yukarıda sayılan mezarlardan bir tanesi gerçekten Yunus Emre’nindir ve ötekiler de birer *makam*’dır. Ama eldeki bilgilerin kesin olmayışı bu konuda da bir şey söylememizi mümkün kılmamaktadır.

Eskişehir’deki mezarın yeri, demiryolu geçidinin düzeltilmesi dolayısıyla değiştirilmiş ve buraya, şairin anısını yaşatmak üzere özel bir görünüm verilmiştir.